

Pomáhejme jaru na svět, jinak za rok nemusí přijít

Rozhodující většina lidí naší euroamerické civilizace žije ve městech nebo tam brzy bude žít. Ze svých smogem potažených oken vidí lidé stále stejnou zeď, po polovinu roku šedivou, po druhou polovinu se slunečními skvrnami. Jaro se jim hlásí jarní únavou, střídající zimní deprese, a záplavou velikonočního braku naplňujícího regály obchodů sotva vyklizené po braku vánočním. To je ten vrchol dějin, na který jsme dospěli. Je to ale jen jejich maličký kousek, jen dvě století z těch mnoha tisíciletí, po která lidé žili a umírali pod otevřenou oblohou, po níž putovalo slunce na svém ohnivém voze. Rodili se, žili a umírali v tomto kosmickém koloběhu zrození na jaře, zralosti v létě, uvadání na podzim a smrti v zimě. Vždy ale přišlo na jaře znovuzrození a koloběh se opakoval, stále znovu, nekonečně.

To byl nejzákladnější životní pocit tisíců generací před námi, jejich zkušenost. Pak ale přišla malá židovská sekta, která se rychle šířila po celém světě a hlásala, že je to vše jeden velký omyl, že nový čas se narodí jen jednou a už nikdy se to nebude opakovat. Přijde jen jedno veliké znovuzrození, všichni povstaneme z mrtvých, půjdeme před soud a do věčné říše Kristovy. Kristus se totiž narodil jen jednou, jen jednou za nás trpěl a dal nám jedinečnou naději na znovuzrození. Znamenalo to, že čas se vlastně z kruhu narovnal do jediné přímky, natažené mezi počátkem světa a jeho koncem v posledním soudu. Tak se z koloběhu opakování zrodily dějiny někde začínající a někde směřující – dějiny v sice poněkud pokroucené, ale přece jen přímce. Když v osvěcenství vstoupila Evropa do věku rozumu, uznala, že naději na velké zmrtvýchvstání je dobře ponechat na starost kněžím, kteří se v tomto ohledu o rozum starat nemusejí. Osvícenci se ale o to více a nerušeněji věnovali starosti o dějiny. Byly to ale stále ty stejné dějiny, pochod za velkou nadějí, jenom bez Boha. Naději se dostalo jméno pokrok. Jeho posledním ideovým vtělením se stal Marxův a hlavně (protože uskutečněný a ne jenom teoretický) Leninův komunismus. Nezdá se ale, že by se náš osvěcený rozum z toho všeho poučil. Stále spějeme ke světlým zítřkům, i když nevíme dost dobře, jak by měly vypadat, a naše perspektiva se zúžila k příští účetní uzávěrce nebo příštím volbám. Fungujeme, ale jen proto, abychom fungovali. Přes ropu, Coca colu, hamburgery vnucujeme tyto své světlé, i když nejasné zítřky ostatnímu světu, který sice rád přijímá, upřímně ale nestojí o ostatní, méně praktické výdobytky našeho pokroku ničící základy jeho života. Ty jsou totiž vyzkoušené, ověřené tisíciletími. Nejde tu o nějaké pokroky kamkoliv, ale o trvání, opakování v bezpečném kruhu.

Hlavně jde ale o naději – vždy a všude, v pokroku, ve spasení i v tom, že se dívám ze svého okna na protější bezútěšnou zeď a doufám, že přijde jaro. To totiž není vůbec jisté, je to zaručováno jen tím, že až dosud se tak vždy stalo. Námitka je ale nasnadě: nebylo to proto, že lidé jen pasivně čekali, zírajíce na šedivou zeď. Vždy totiž jaro pomáhali. Už jsme zapomněli, ale když se na polském Polesí ptali ještě nedávno etnografy jedné babičky, proč maluje kraslice, odpověděla, že přece – jak každý ví – proto, aby přišlo jaro. Taková (keramická – proto se zachovala) malovaná vajíčka vyráběli před tisíci lety na Kyjevské Rusi a exportovali je i k nám. Důvod byl stále stejný jako ten té babičky: napomoci plodivé síle uzavřené ve skořápce, aby se rozvinula, pomoci jaru, aby se vyklubalo. Data byla daná: sv. Jiří (24. dubna), kdy „vylézají hadi a štíři“ z podzemí, kam se ukryla plodivá síla přes zimu, a „zelený Juraj“ dává vyrašit travě. Také tomu se muselo pomáhat slavnostními obchody od hospodářství k hospodářství a zpíváním koled. Na počátku května se ve 14. století v Čechách (a všude jinde v Evropě) vynášela a topila Morana. Církev to tehdy zakazovala jako pohanský obřad, ale marně. Jeho smysl není příliš jasný. Šlo samozřejmě o vyhánění zimní smrti, ale to, že se topila a ne třeba rozbíjela nebo páčila, ukazuje, že nebyla zabíjena, ale vyslána do říše mrtvých (voda byla brána do podzemí), aby se znovu vrátila. Smrt a zrození totiž byly komplementární, mrtví představovali semeno zaseté do země, sémě, které znovu vzejde. Lidé žili se svými mrtvými na hřbitově jako se svými živými sousedy. Jiným prostředkem k jarnímu obnovování světa bylo stavění májů. Májka byla replikou „světového sloupu“ podpírajícího v místě Polárky nebe a věnec na jejím vrcholu napomáhal koloběhu slunce po nebi.

Lidé byli prostě aktivní, nečekali, až jaro přijde, starali se o ně. Protože to dělali vždy, nebylo zřejmé, zda tohoto roku přišlo samo, a hlavně zda přijde nutně i roku příštího. Funguje tu kosmická automatika nebo přičinění lidí? Odpověď se vždy přikláněla ke druhé možnosti, lidé nebyli objektem tvorby světa, ale jeho subjektem. Nepodléhali mu, tvořili ho, „osvěcení“ a pokrokoví stejně jako „zaostalí“. Protože všichni lidé jsou aktivní, vědí, že zírání do zdi nikomu a ničemu nepomůže – nejméně tomu jaru, které očekávané, ale nesamozřejmě zase jednou přišlo.

Dušan Třeštík, historik